

Гі де Мопассан — неперевершений майстер реалістичної новели другої половини ХІХ ст.

*Ірина СОЛОВЦОВА,
старший викладач кафедри філології
Академічного ліцею при ХДУ*

Мета: з'ясувати чинники, що сприяли становленню незвичайного індивідуального стилю майстра реалістичної психологічної новели Гі де Мопассана, тематичний спектр його творчості; у процесі аналізу новели «Мати потвор» розкрити секрет творчої манери письменника, встановити її визначальні риси, визначити ідейний зміст прочитаного твору; розвинути навички композиційного аналізу твору; виховувати гуманну, духовно повноцінну особистість, що здатна розрізняти огидні явища дійсності навіть під прикриттям зовнішньої пристойності.

Тип уроку: комбінований (вивчення біографії та особливостей стилю письменника, поглиблений аналіз тексту).

Обладнання уроку: репродукції зображень Богоматері, Мадонни; опорна схема тиску на людину цінностей сучасного світу; музичне оформлення (Шуман «Аве Марія»).

ХІД УРОКУ

I. Оргмомент

II. Мотивація навчальної діяльності

Вступне слово вчителя. Цей письменник порівнював себе з метеором на небосхилі світової літератури, що стрімко увірвався в неї і миттєво захопив увагу читачів. Близько десяти років невпинної творчої діяльності він щедро дарував світові свій талант, доки не пішов у небуття через спадкову складну хворобу на сорок третьому році життя. Сам він передбачив, що зникне з літературного життя як блискавка. Цей поет і письменник досяг найвищого визнання водночас і як романіст, і як новеліст. І якщо серед французьких письменників складно визначити найкращого романіста — Ф.Стендаль, О.Бальзак, Г.Флобер, — то в жанрі реалістичної психологічної новели Мопассана визнано неперевершеним майстром світового рівня.

Улюбленцем читацької аудиторії письменник став завдяки стислості, надзвичайному динамізмові та драматизмові, образній насиченості, сюжетній оригінальності і композиційній довершеності своїх творів. Події, описані в його творах, розгорталися у сучасній письменникові Франції і відбувалися з пересічними людьми, що жили своїми повсякденними побутовими турботами.

Деякі літературознавці стверджують, що за світоглядом Мопассан був песимістом: його твори начебто переконують, що все життя людини ґрунтується лише на двох засадах — статевому інстинкті й гонитві за грішми, що у сучасному йому світі перемогу здобувають тільки посередності. Водночас усі біографи письменника підкреслюють його надзвичайну фізичну силу, пристрасну жагу до життя, палке захоплення жінками, мандрями і спортом, зокрема веслуванням на човнах і плаванням по морю на вітрильниках.

III. Повідомлення теми, мети уроку

На уроці з'ясуємо чинники становлення незвичайного індивідуального стилю майстра реалістичної психологічної новели, тематичний спектр його творчості. Аналізуємо одну з новел — «Мати потвор», — ми маємо збагнути, у чому полягає секрет творчої манери письменника, встановити її визначальні риси, визначити ідейний зміст прочитаного твору. Ми проаналізуємо твір, композицію, щоб з'ясувати, яким чином композиційні особливості тексту визначають ідейний зміст твору.

IV. Актуалізація опорних знань

Нагадайте, які визначальні ознаки жанру новели? Чому новела популярніша, ніж оповідання? Що ви пам'ятаєте про історію появи та розвитку цього жанру у світовій літературі?

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу

1. Біографічна довідка

Слово вчителя. Гі де Мопассан ретельно приховував від журналістів, від будь-кого зі сторонніх своє приватне життя. Якось він афористично зазначив: «Людству належать наші книги, а не наше життя». Тому біографи письменника мають обмаль документальних даних. Про деякі з них ми дізнаємося на цьому уроці (учні записують теми творчості Мопассана, визначальні риси його стилю).

Повідомлення учня № 1

Роки дитинства. Сімейна трагедія Мопассана

Майбутній письменник народився 5 серпня 1850 року на мальовничому узбережжі протоки Ла-Манш у Нормандії, на півночі Франції, де й минули його дитячі роки (масток батьків — вілла Віргі — був розташований у сільській місцевості поблизу м. Етрет). Разом зі своїм молодшим братом Ерве і сільськими хлопчиками маленький Гі бігав мальовничими околицями північної Нормандії, вирушав з рибалками на шхунах у відкрите море, уважно слухав численні, часом драматичні історії та місцеві легенди, що їх розповідали своєю неповторною мовою його дорослі друзі — нормандські моряки і рибалки. Проте ці щасливі дитячі роки були затьмарені незгодами між батьками, які припинилися лише з повним розривом стосунків, коли Мопассану виповнилося десять років. Він тяжко пережив розрив, і, мабуть, ще в дитячому віці прийняв рішення ніколи не одружуватися, не закохуватися всерйоз, щоб не зазнати вдруге такого ж пекельного болю, який зазнав через сварки та розлучення батьків. Це свідоме рішення призвело до того, що письменник у майбутньому надавав перевагу виключно близькості з повіями, там, на його думку, все було остаточно ясно — за визначену заздалегідь грошіву винагороду купувалися тимчасова увага та фізичне тепло. Усе це, як здавалося Мопассану, мало захистити його від можливості зазнати відчай, біль та розпач іще раз.

Тож не випадково тема кохання, шлюбу, становища жінки у сучасному йому суспільстві (зокрема повії, наприклад у новелі «Заклад Тельє») стануть провідними у творчості письменника. Але, уникаючи кохання, письменник стверджував своїми творами, що тільки це почуття надає людині нових сил, штовхає її на героїчні вчинки, виявляє в ній найблагородніші риси («Заповіт», «Плетільниця стільців», 1882; «Натурниця», 1883; «Кривоніжка», 1886). Водночас у його творах кохання лише в поодиноких випадках приносить справжнє блаженство закоханим: частіше воно завдає їм невимовних страждань, горя.

Шлюб у буржуазному суспільстві письменник частіше змальовує як вигідну торгову угоду, аморальну, нетривку, засновану виключно на розрахунку. Подружні зради він зображує як закономірний наслідок таких шлюбів.

Повідомлення учня № 2

Роки навчання. Участь у франко-прусській війні

Учитися молодий Мопассан почав у паризькому лицейі «Наполеон» у тринадцятирічному віці, та незабаром мати забрала його звідти й віддала до монастирської школи м. Івето, що залишила в ньому огиду до релігії на все життя. Виключений за негідну поведінку, Мопассан завершив середню освіту в руанському лицейі, де по-справжньому заохотився літературою.

Генрі Тріа. Портрет Мопассана. 1874

Після закінчення лицейу у 1869 р. Мопассан вступив на факультет права Паризького університету, але з початком французько-прусської війни його мобілізували до армії. Йому так і не пощастило здобути вищу освіту.

Потрапивши у вир війни з пруссаками, Мопассан з гнівом спостерігав безладні дії лякливого, бездарного командування, панічний відступ французького війська, зовсім не підготовленого до бойових дій, невинправдану жорстокість офіцерів і солдатів, квапливі допити й розстріли, кинуті напризволяще поранених і вбитих товаришів. **Тема війни (зокрема франко-прусської) червоною ниткою пройде через усю творчість письменника.**

З уїдливою іронією зображав письменник у своїх новелах лицемірство й нищість різних типів буржуа, які ніколи по-справжньому не захищали батьківщину, а якщо й проголошували себе її рятівниками, то лише з егоїстично-корисливою метою. Висновок Мопассана нищівний: нажива для них важливіша, ніж захист вітчизни, зрада вигідніша за будь-які патріотичні вчинки. Водночас він змальовував у новелах про франко-прусську війну справжній патріотизм зовсім негероїчних на перший погляд французьких селян, простих городян, навіть повій («Пампушка», 1880; «Мадемуазель Фіфі», 1882; «Два приятелі», «Дядько Мілон», 1883; «Тітка Соваж», 1884; «Полонені», 1885).

Повідомлення учня № 3

Чинницька діяльність у повоєнні роки

У повоєнні роки через нестатки Мопассан змушений був служити дрібним чиновником у морському міністерстві, куди його влаштував батько. Матеріальне становище Мопассана було дуже важким. Здушлива атмосфера підлабузництва, неприхованих заздрощів і кар'єризму, що панувала серед його колег, викликала в письменника на все життя відразу до казенщини та канцелярії. Згодом за допомогою Г.Флобера, що був давнім другом матиного брата-письменника, Гі де Мопассану пощастило перейти до Міністерства освіти.

Це були роки, отруєні наклепами, заздрощами та інтригами його колег, які не могли пробачити Мопассану незалежної поведінки і занять літературою. Він добре розумів причини такої поведінки чиновників, що мусять

Пам'ятник Мопассану в Паризькому парку (скульптор Рене Верле, 1897)

пнутися зі шкури, аби «вибитися в люди». Звідси їхня скнарність, жадібність, хворобливе честолюбство, плазування й підлабузництво. Повсякденна сповнена постійної ворожості й підозри атмосфера, сірість і злиденність животіння перетворює їх на тупих, жадібних і лихих людей, здатних на будь-яку підлість. У багатьох творах Гі де Мопассана згодом буде зображено обмежений і жалюгідний світ чиновництва, з яким письменник був добре обізнаний за часів праці в міністерствах («Старий», 1882; «Спадщина», 1883; «Посаг», «Парасоля», 1884). Та коли Мопассан брався розповідати про долю якогось дрібного чиновника, його уїдлива іронія і гротеск змінювалися на неприховане співчуття і серйозні роздуми («Прогулянка», «Намісто», 1884).

Повідомлення учня № 4

Провідна тема творчості Гі де Мопассана — викриття продажності буржуазного суспільства.

Новели Гі де Мопассана охоплюють майже всі сторони існування буржуазного суспільства, викриваючи його устої, що спираються на егоїзм і жорстокість, лицемірство і брехливість.

На той час на широкому тлі буржуазної дійсності з'явилися десятки найрізноманітніших ділків, що становили цілу галерею типових образів. Саме у їхньому середовищі, майстерно доводить Мопассан, немає нічого святого: усе переводиться на гроші, все перетворюється на товар, усе продається, включно з людськими почуттями. У своєму памфлеті «Чоловік-повія» (1883) Мопассан проголосив, що для Франції 80-х років стала типовою продажність: газети і «палати депутатів» переповнені чоловіками-повіями.

Письменник-реаліст викривав не лише продажність і духовне зубожіння чиновництва, буржуазних ділків, а й з нищівною іронією затаврував повну моральну деградацію французького дворянства, що остаточно втратило свої ко-

лишні ідеали і прагнуло збагатитися будь-якими засобами. Водночас письменник показав, як гонитва за прибутками, можливість швидко збагатитися руйнують традиційний уклад селянської сім'ї, викликають в ній розлад і ворожечу, як процес дегуманізації під впливом капіталістичних відносин швидко проникає і в село.

Життя селян було добре відоме письменникові ще з дитячих років і завжди викликало гостре зацікавлення. Темі життя простих людей Гі де Мопассан присвятив понад п'ятдесят новел. Він бачив повсякденні турботи неосвічених селян, їхню виснажливу працю, що отуплює людину, зводить її запиту до тваринних інстинктів; розумів увесь «ідіотизм» селянського існування, що породжує брутальність, черствість і жорстокість, а в заможних колах — ще й скнарність та грошолобство. Він розвінчав розтлінний вплив золота, що, мов іржа, роз'їдає душі селян, витравлює з них звичайні людські почуття, призводить до патологічних збочень («Серед ланів», 1882; «Жебрак», «Барильце», 1884; «Розалі Прюдан», 1885; «Диявол», 1886).

Змальовуючи простих селян з відвертою простотою, Мопассан зображав їх пригніченими злиднями, брутальними і байдужими до страждань інших людей, безкультурними і тому здатними на незбагненні вчинки, крайній егоїзм та жорстокість, інколи на справжні злочини.

Але як людина великої душевної доброти письменник, правдиво показуючи безпросвітність існування сільської бідноти, ніколи не кепкував з неї. Навпаки, він страждав разом зі своїми героями. Саме серед них, простих селян та рибалок, письменник знаходив взірці вірного кохання і чистих почуттів, носіїв найбагатриших рухів душі і вчинків («Сімонів татко», 1879; «Бекаси», 1885; «Буатель», 1889).

Розповідь учителя

Визначальні риси стилю Гі де Мопассана-новеліста і їхні витоки

Успіх «Пампушки» (1880) відкрив Мопассанові двері до найпопулярніших видавництв, газети боролися за право надрукувати його новели. Водночас «Пампушка» принесла письменнику і фінансовий успіх: він став професійним літератором, ніщо більше не відволікало його від улюбленої справи.

Раптовий успіх молодого таланту не був випадковим, йому передувала довга, напружена і наполеглива праця. Він пройшов літературну школу в одного з найкращих майстрів художнього слова — Г. Флобера: літературний метр проголосив себе ворогом усіх захоплень та розваг Гі де Мопассана й вимагав від нього самовідданої щоденної праці — ретельної праці над кожним словом, примушував виношувати і знаходити те єдине слово, що найкраще характеризує зображуваний предмет.

Флобер постійно давав своєму юному другові творчі завдання, виконання яких згодом вимогливо перевіряв: Мопассан повинен був описати будь-яку сцену, ситуацію, інтер'єр так, щоб завдяки одній-єдиній деталі, єдиному влучному слову передати саму атмосферу або сутність людського характеру, глибину почуття або нюанс психічного стану конкретної особистості. Усе це розвивало спостережливість майбутнього письменника, лаконізм та вищепну влучність його художньої манери. Сам письменник таким чином описав свій стан під час цих вправ, напрацьовану ним з часом спостережливість: «Мої очі відкриті, як

зголоднілі вуста, що поглинають землю і небо. Так, у мене ясне і глибоке відчуття, що я поглинаю світ поглядом».

Особисте спілкування та напрацювання професійних навичок під керівництвом Г.Флобера вплинуло і на формування визначальної риси стилю французького письменника-реаліста: його літературний наставник завжди вимагав зображати дійсність безпристрасно, не даючи оцінок. Характерною рисою об'єктивної манери відтворення реального життя була повна відсутність авторської тенденційності, будь-якої прямої оцінки явищ, щоправда, постійно порушувана іронічною інтонацією митця, то відвертою, то прихованою.

Інші визначальні риси творчого стилю письменника склалися також за сприятливого впливу вимогливого старшого друга. Правдиве зображення життя, глибока соціальність творчості, гостре відчуття драматизму повсякденності, долі сучасної людини, з її надіями і втратами, сумом і тривогою, мріями про щастя і непоправною самотністю, було під силу письменникові завдяки відпрацьованій здатності вимогливо добирати події, відкривати нове у звичному, розкривати глибоко приховані, істинні причини людських вчинків (характер особистості, вважав письменник, складається як під впливом середовища, так і залежно від біологічної природи самої людини).

Найважливіші ознаки художньої форми новел митця:

1. Ліризм, глибокий і тонкий психологізм (від зовнішнього до внутрішнього), пронизливий гуманізм творів.
2. Природність, досконала простота, чуттєва конкретність, повнокровність стилю та мови, розмаїття комічного: від безтурботного комізму до викривальної сатири; найулюбленіший прийом — іронія.
3. Лаконізм, точність, влучність кожного слова, конкретної деталі, вимогливість до стилю.
4. Динамізм, сюжетна оригінальність, стислість композиції, її досконалість (захоплюючий та гострий сюжет, надзвичайні початок і фінал твору, складний підтекст — психологізм, ліризм), образна насиченість.

Словникова робота

Лаконізм — стислість та чіткість висловлювання.

Динамізм — наявність та багатство дій, руху, розвитку.

Прозорість — легко зрозумілий текст.

Ліризм — настрій, душевні хвилювання, перевага чуттєвого над розумом, усім раціональним.

Після смерті Г.Флобера молодий письменник зблизився з другом покійного — І.С.Тургенєвим. Гі де Мопассана приваблювала здатність російського письменника завжди перебувати в центрі літературного життя, обстоювати найпередовіші літературні погляди і принципи.

Однак слід підкреслити, що, незважаючи на значний вплив двох видатних письменників, Мопассану пощастило лишитися своєрідним і оригінальним художником-реалістом, який, продовжуючи і розвиваючи традиції своїх попередників, ішов своїм, неповторним шляхом.

80-ті роки XIX ст. письменник працював з граничним напруженням, його працездатність здавалася невчепною. За десять років він написав шість романів, двадцять збірок, до яких увійшло понад триста новел, три книжки дорожніх нарисів і велика кількість публіцистичних статей.

1886 рік — рік вершини слави письменника. Його почали запрошувати до світських салонів. Відвідування «ви-

шого світу» давало можливість краще пізнати його, зрозуміти мораль та особливості поведінки представників цього світу в різних умовах.

Повідомлення учня № 5

Останні роки життя Гі де Мопассана

Однак уже з початку 80-х років у Мопассана почалися тривожні головні болі, він дедалі гірше бачив на одне око. Наближалася невблаганна важка недуга, і він, ніби передчуваючи її швидкий розвиток, посрішав — так багато хотілося йому сказати людям!

Письменник не припиняв писати. Переборюючи страшний фізичний біль, до якого врешті став байдужим, він і далі боровся зі своєю недугою, і в цьому допомагала йому творча праця. Та більше від недуги його гнітило зло навколишнього світу, бездуховність, жорстокість і бездушність суспільства, в якому панувала суцільна купівля-продаж, яке не полишало своїх спроб перетягти його на свій бік і яке викликало в нього «смертельну нудьгу».

Порятунок Мопассан знаходив за письмовим столом, поринаючи у світ своїх героїв.

Водночас він, пристрасний мандрівник, у 1884 році відвідав Корсику та Італію, побував в Алжирі у 1885, 1887, 1890 рр., у 1887 р. відвідав Туніс і величні руїни колись славетного Карфагена, разом із друзями двічі піднімався у Парижі на виготовленій за його кошти повітряній кулі «Горля», у 1889 р. разом з друзями здійснив на своїй яхті «Любий друг» давно задуману подорож до Італії.

На початку 1890 р. Мопассан закінчив роман «Наше серце», трохи раніше вийшла друком остання прижиттєва збірка новел письменника «Марна краса». Недуга швидко прогресувала: восени 1889 р. фізичні страждання письменника поглибилися звісткою про смерть у божевільні його молодшого брата Ерве.

Восени 1890 р. лікарі категорично заборонили Гі де Мопассану писати. Письменник відмовлявся від численних запрошень, відпочивав, бажаючи відновити сили. Багато подорожував, шукаючи у швидких переїздах забуття від хвороби, відвідав Тараскон, вольтерівський маєток у Ферне, Тулузу... І, намагаючись працювати, складав творчі плани, яким не судилося збутися. У 1891 р. він почав писати великий роман, а 2 січня 1892 р. у нього почалися галюцинації: він утік з дому матері, вдався до спроби перерізати собі горло... 7 січня 1892 р. його привезли до будинку божевільних у Парижі, де він і помер 6 липня 1893 року.

Гі де Мопассана поховали на цвинтарі Монпарнасу. Еміль Золя мав рацію, сказавши над могилою письменника: «Він лишиться у пам'яті одним із найнещасніших і найщасливіших людей на землі».

Розповідь учителя

Особливості стилю Гі де Мопассана — майстра новели

Новелістика Мопассана вражає розмаїттям типових ситуацій, тем, характерів героїв, настроїв. Величезну роль у них відіграє реалістична змістовна деталь, що відразу надає неповторної виразності художньому образу. Серед величезної кількості новел Мопассана не можна знайти двох схожих, і кожна з них має своє забарвлення й свою тональність. Поважні й веселі, похмурі й жартівливі, по-філософськи зосереджені й побутові чи ліричні, вони розповідають про сучасників письменника, змальовують типові для

певного середовища звичаї, не приховуючи багатьох їхніх негативних рис. Головні персонажі, позитивні й негативні, — пересічні люди, що живуть повсякденними турботами. Знання побуту в Мопассана поєднується з глибоким психологічним аналізом. У новелах Мопассана можна знайти всі відтінки людських емоцій — від доброзичливої усмішки до саркастичного сміху чи гострої сатири, від легкого смутку до відвертого відчаю чи неприхованого гніву.

Мопассан виявляє **гостру спостережливість** не лише тоді, коли розкриває стосунки між людьми, а й коли змальовує картини природи. У нього немає жодного твору, в якому він не змальовував би якийсь пейзаж — ліс, пагорби, море, трясовину. До того ж подібні картини — не самоціль художника, вони мають чітко визначене завдання — підкреслити почуття або настрій персонажа. Один із французьких дослідників звернув увагу, що новели Мопассана рясніють точними даними про стан повітря і його температуру, але особливо багато письменник говорить про запахи, що оточують героя, зазначаючи навіть їхнє джерело. Не менше у Мопассана й описів неба, хмар, сонця, місяця і, безперечно, улюбленого моря — то спокійного, то розбурханого. Але всі ці описи створені в імпресіоністичній манері, всім їм притаманні важливі функції — на рівні підтексту вони поглиблюють, розкривають ідейне значення твору.

Мопассан розвинув традицію реалістичного роману, а реалістичну новелу йому судилося піднести на небачену висоту майстерності.

2. Перевірка сприйняття нового матеріалу та його закріплення

1. Які теми були провідними у творчості Гі де Мопассана? (Запис у зошити.)

2. Які визначальні риси індивідуального стилю ви можете назвати? (Запис у зошити.)

3. Ідейно-художній аналіз новели Гі де Мопассана «Мати потвор»

3.1. Обмін враженнями від самостійно прочитаного твору

Найчастіше учні обмежуються висловленням обурення обраним головною дійовою особою новели способом життя, її жорстоким, байдужим ставленням до долі власних дітей та надмірним цінунням матеріального добробуту.

3.2. Композиційний аналіз твору та усвідомлення визначальних рис індивідуального стилю майстра реалістичної новели

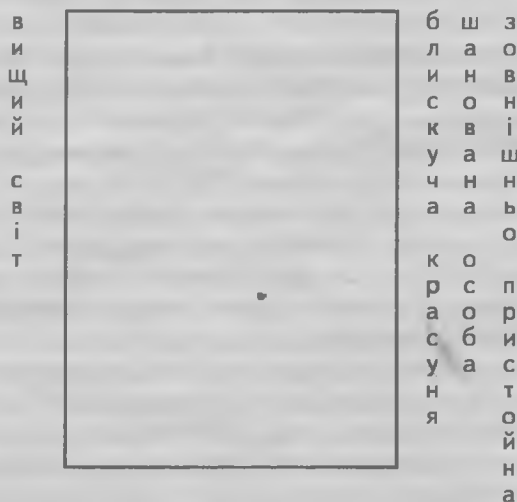
Евристична бесіда. Система завдань та запитань

1. Зіставте, будь ласка, початок і фінал новели. З'ясуйте, у чому полягає особливість викладу подій цього твору. Пригадайте, як називається такий композиційний прийом, як впливає на ідейний зміст твору така побудова.

Учні повинні самі встановити, що у цьому творі письменник використовує такий композиційний прийом, як обрамлення (поштовхом для спогадів про події минулого для автора стає враження від блискучого вигляду чарівної шанованої парижанки на пляжі для багатіїв та зіставлення її бездоганного вигляду з маловідомими для її довкілля «дрібницями» її приватного життя). Цей композиційний прийом будується за принципом оповідання в оповіданні. Усе це дозволяє при порівнянні описуваних подій з видо-вищем, що стало поштовхом для їх пригадування, поглибити розуміння авторської позиції, точки зору письменника.

2. Пригадаймо, де саме, дивлячись на кого пригадав письменник історію з минулого. Пропонуємо учням накреслити схему:

пляж, штучний ландшафт для багатіїв

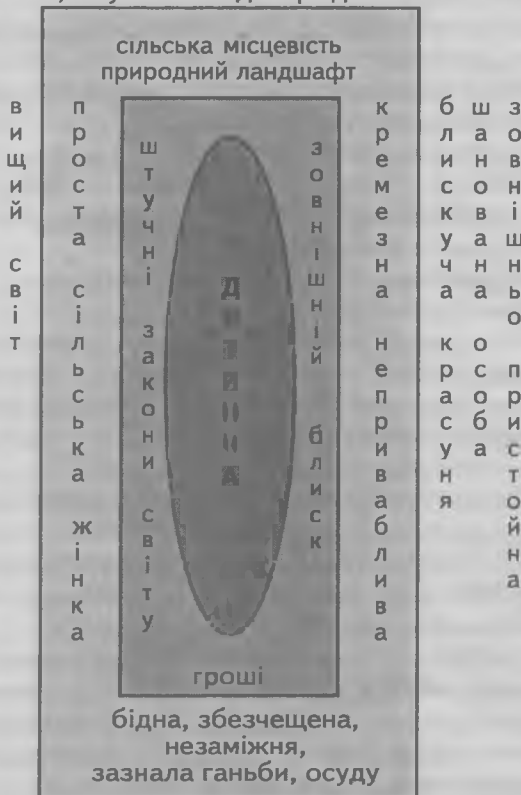

багата, забезпечена, заміжня, оточена увагою, обожнювана

3. Де розгортаються події історії, про які пригадав оповідач на пляжі для багатіїв? З якою метою традиційно зіставлялися у художніх творах, зокрема романтиків, події, що змальовувалися у таких відмінних місцевостях? (Поступово доповнюємо схему.)

СХЕМА ТИСКУ НА ЛЮДИНУ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОГО СВІТУ

пляж, штучний ландшафт для багатіїв

багата, забезпечена, заміжня, оточена увагою, обожнювана

Учні мають пояснити, що події розгортаються у сільській місцевості, на лоні природного ландшафту, переважно серед звичайних простих людей з неспотвореною цивілізацією душею (особливо у творах романтиків).

4. Як почувався оповідач у цій місцевості? Поясніть, чому?

Він був оточений надмірною увагою приятеля, що демонстрував йому всі дивовижні місця своєї місцевості. Оповідача це дратувало, про що вичерпно і лаконічно свідчить одне-єдине речення: «Я вільно зітхнув», нарешті «... я можу трохи відпочити...»

5. Яким особливим чином автор повідомляє історію про жінку, що народжувала потвор? Навіщо історія викладається від особи приятеля оповідача? Якими словами характеризує цю жінку оповідач? Визначіть, як можна схарактеризувати стан цього оповідача в момент його розповіді: переважають обурення, співчуття та біль чи певна піднесеність через можливість вразити уяву іншого або завдяки зіставленню власної особи з жакливими явищами в житті інших ще раз відчутти свою перевагу над переважно ницим світом. Що більше вражає читача — сама історія чи спосіб розповіді про неї?

Це своєрідна за побудовою подвійна розповідь у розповіді. Оповідач характеризує місцеву жінку як «демона», називає її «огидною», «еством» (якийсь тваринний початок). Але манера його оповіді передусім свідчить, що він у захваті від можливості вразити уяву гостя: про цю жінку він говорить як про «місцеве диво», яке обов'язково слід побачити гостю (її наймолодшого «виродка» також було б цікаво показати як дивовижний експонат зоопарку). Приєм градації, що використовується автором у повідомленні оповідача про цю жінку, також доводить, що він у захваті від можливості вразити чийсь уяву розповіддю про цю особу («Ти гадаєш, я жартую, вигадую, перебільшую»).

Історія сама по собі жаклива, але не менш жакливою є розповідь про те, що сталося: «... продає їх колекціонерам всіляких дивовиж». «Ці бридкі ділки час від часу заходять до неї дізнатися, чи не створила вона нового виродка, і коли екземпляр їх задовольняє, вони забирають його, сплачуючи матері ренту». «Потім я тобі розповім, як вона стала продукувати потвор», що «...приносять їй загалом тисяч п'ятнадцять річно», «один з них ще не при ділі ...». «Коли предмет того вартий, вона влаштовує ... торги», «виставляє на показ вади». Таке враження, начебто оповідач просто повідомляє про стан ділових справ підприємця: ані обурення, ані болю, ані співчуття (стиль оповіді про це канцелярсько-діловий).

6. Зверніть увагу на те, як спершу називає оповідач того, хто покаже йому жакливу жінку та розповідь її історію. Поясніть, чому раптом він називає його зовсім по-іншому. Як характеризує місцевого жителя його запитання, звернуте до Чортихи?

Словосполучення «мій друг» раптом буде замінено словосполученням «мій попутник». Це станеться після того, як той попросить дозволу в жакливі матері упевнитися, чи є її остання дитина нормальною, на відміну від старших дітей. Це прохання характеризує супутника оповідача як людину ницу, що прагне спровокувати «безплатну демонстрацію» жакливого створіння. Його зображено як ще

К.Менц, Прогулянки

огиднішу особистість — протиставлено і цій жінці, що майже неприховано живе за нелюдськими правилами, і «бридким покупцем», що хоча б гроші готові викласти за товар. Але жакливе явище відбувається тому, що більшість пересічних громадян готові викласти гроші за можливість насолоджуватися розглядом каліцтва іншого: не було б запити — не було б і виробників, і замовників. Отже, ця жінка не є жакливою за своєю природою: спотворене суспільство спотворило її уявлення про дозволене та недозволене, перетворило її на бездушну, жорстоку та користолюбну.

7. Які слова використовує оповідач, коли говорить про героїню? Чи висловлює свою оцінку її вчинків? Чи розумієте ви ставлення автора до героїні, поясніть, завдяки чому?

Оповідач називає її «ця мерзота», «могутня селянка, напівтварина, напівжінка», «ця тварюка». Саме оповідач, а не автор, відчуває «безсилий гнів», прагне задушити тварюку (оцінки самого автора немає, але вона цілком зрозуміла. Таким чином втілюється у творі один з провідних принципів стилю письменника — безпристрасність опису).

Описуючи її, автор підкреслює незграбність, фізичну силу жінки («дебеле ... вугласте тіло», «зроблена для вовчого виття»), викликає відразу читача описами «похмурого і лютого погляду», «різкого тону», «грубого голосу», «жорстоких рис».

8. Яке враження справляє на оповідача будинок цієї жінки? З якою метою подано опис її оселі?

Її будиночок автор називає «чепуреньким», він оточений квітами, добре доглянутий, нагадує будинок нотаря на пенсії (закон вона не порушує, заслужений відпочинок та стабільне становище в суспільстві вона собі забезпечила). У будиночку є служниця. Гроші, багатство захищають від знущань та принижень, адже гроші і зовнішня пристойність — найголовніші чесноти устрою цього суспільства.

Гюст Ренуар. Прагулянка. 1870

9. Який опис вводить автором після відвідування оповідачем будинку Чортихи перед розповіддю про її долю? З якою метою введено цей опис у художню тканину твору?

Читаємо опис спокійних, щедрих жнив. Він контрастує з тим жакливим, що коїться у світі людей.

10. Які почуття охоплюють вас, коли ви читаете історію Чортихи, яку почув оповідач від приятеля з провінційного містечка? Чи змінюється ваше ставлення до героїні твору, яким чином? Поясніть, чому.

Спочатку читач навіть співчуває працюючій, ошадній, серйозній у стосунках з чоловіками дівчині. Її стає шкода, коли вона намагається приховати свій сором. Ще більше шкода і її, і дитину після появи на світ потвори. (Чим більше хотіла приховати до народження свій сором — тим більшою ганьбою це обернулося після пологів.) Припущення, що дівчина могла б навіть убити цю дитину, бо страждала від невимовного сорому, сприймаєш навіть зі співчуттям. Коли ж вона із захопленням, із селянською дріб'язковістю починає торгуватися, продавати дитинча, коли її охоплює єдине прагнення — народжувати потвор на замовлення з метою забезпечити собі існування, то читача охоплює обурення.

11. Чого соромилася дівчина, коли завагітніла вперше? Що є неприродним у її поведінці? Чим зумовлені її подальші жакливі вчинки та спокійніше ставлення до ситуації, що склалася в її особистому житті? Що ж насправді тискало немовлят у череві цієї жінки? Хто чи що визначило можливість такого розвитку подій?

Будь-яка вагітна істота, навіть у тваринному світі, не дозволить завдати шкоди своєму тілу. Дівчина ж навіть ставила під загрозу власне життя: завагітніти поза шлюбом є ганебним, а спотворити, знищити дитину, скалічи-

ти її, завдати шкоди її здоров'ю, перетворити на товар виявляється пристойніше. Така поведінка зумовлена штучними цінностями світу: зовнішня пристойність, безглузді умовності, вищі за будь-які одвічні цінності, антигуманні, недосконалі юридичні закони (покарати за спотворення дітей немає можливості).

12. Чому саме на пляжі для багатіїв, де відпочивало світське товариство, пригадалася авторові ця давня історія, яку він почув у провінційному містечку? Що надало йому можливість побачити якусь відповідність у долі дітей зовсім різних за соціальним становищем жінок? Як впливає на ідейний зміст саме такий спосіб побудови однієї з невеличких новел Мопассана?

Багата і поважна жінка увідомлено спотворила власних дітей, бо понад усе цінувала свій зовнішній вигляд, красу свого тіла, можливість завжди виглядати досконало у салонах та в товаристві. Її жіноча, материнська сутність зазнала спотворення, значної деформації під тиском штучних цінностей, визнаних та вигаданих самим суспільством. (Домальовуємо схему. У центрі її розміщуємо ксерокопію, фрагмент репродукції, що зображає немовля, наприклад, фрагмент «Мадонни Літти» Леонардо да Вінчі.)

Спотворені матері спотворюють своїх дітей. Зовнішня скаліченість тіл немовлят, малечі боляче вражає, та чи не найстрашнішим є те, чого не побачиш оком: спотвореність людських душ.

Така композиційна побудова твору (обрамлення, зіставлення образів жінок з несхожими долями, використання прийому розповіді в розповіді тощо) дозволяє зрозуміти, що твір не просто змальовує спотвореність душ простих людей, деградацію їхніх особистостей, навіть сільських жителів, світом розрахунку: твір викриває потворність суспільства і системи його цінностей.

VI. Узагальнення відомостей про особливості стилю Гі де Мопассана на прикладі новели «Мати потвор»

VII. Підсумок уроку

Учні пояснюють, що нового дізналися вони на уроці. Розмірковують, чи збагатилося розуміння ними ідейного змісту новели після розгляду його шляхом аналізу композиції, та намагаються пояснити, яким чином воно змінилося, завдяки чому.

Заключне слово вчителя

Ми з вами розглянули єдиний невеликий твір майстра світової новели і відчували, наскільки складний його творчий світ. Незначний, на перший погляд, епізод з життя жакливої жінки неначе стає для нас, сьогоднішніх, страшним попередженням: не втратити власну душу, не спотворити, не занепасти життя своє та докотишнішніх людей, підкреслює надзвичайну відповідальність за долю беззахисних дітей — уособлення, сподівання людства на можливість існування кращого майбутнього.

(Звучить «Аве Марія» Шуберта, на екрані висвічуються репродукції образів Богоматері та католицьких мадонн.)

Образ Матері у світовій культурі, мистецтві завжди був уособленням жертвності та безмежної, жертвної любові. Не розгубити людяне, справжнє, одвічне — наша з вами справа.